

Тема 10. Договори у сфері спорту

1. Контракти у сфері фізичної культури і спорту.
2. Контракти спортсменів.
3. Страхування професійних спортсменів.

1. Контракти у сфері фізичної культури і спорту

Існує підхід розуміння права формою суспільних відносин, на яких здійснюється вплив правовими засобами, інструментами та методами. Закономірно, що договір, як регулятор суспільних відносин детермінований специфікою відносин та завданнями правового регулювання.

Існують різноманітні види і форми спорту: масовий спорт («спорт для всіх»), спорт вищих досягнень, спорт для любителів, спорт заради наживи, «народний» спорт, спорт для еліти, шкільний спорт, спорт для осіб з обмеженими можливостями здоров'я (інвалідів), спорт для реабілітації тощо. Згідно ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р., професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку. Під професійною спортивною діяльністю розуміється само стійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність у сфері спорту з організації спортивних заходів, наділених особливою видовищністю, спрямовану на задоволення інтересів спортивних організацій, спортсменів-професіоналів та глядачів і систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу квитків, виконання робіт і надання послуг тощо. Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій.

Але не лише заради дорогих контрактів спортсмени обирають професійний спорт. Будь-який спортсмен прагне виявити свої справжні можливості, намагається поліпшувати власні результати, щоб досягти успіху на світовому рівні та залишити своє ім'я в історії спорту. Для багатьох вболівальників спортивний шлях окремих спортсменів-професіоналів стає прикладом для наслідування не тільки в спорті, але і в житті. Саме в спорті найяскравіше проявляються такі важливі для сучасного суспільства цінності, як рівність шансів на успіх, важливість самовдосконалення, прагнення бути першим, перемогти не тільки суперника, але й самого себе.

Отже, професійний спорт – це складана система відносин, в яких учасники змагаються задля досягнення найвищих спортивних висот, а організатори спортивних заходів прагнуть отримати прибутки. Професійні спортивні відносини не є однорідними, адже принципова різниця між індивідуальними та командними, ігровими та неігровими, олімпійськими та неолімпійськими видами спорту визначає й характер таких відносин. Однак, відносини між основними суб'єктами професійних спортивних відносин (спортсменами-професіоналами і

професійними спортивними клубами) зазвичай є договірними і найчастіше регулюються за допомогою цивільно-правових та трудових договорів. Юридична практика в сфері професійного спорту допускає існування змішаних договорів, які поєднують в собі цивільно-правові та трудо-правові елементи.

Недосконалість та нечіткість поняття професійного спорту у національному законодавстві створює певні проблеми з визначенням того, на підставі норм якого саме законодавства повинен укладатися спортивний контракт. Така невизначеність, у свою чергу, призводить до подальшого і гальмування розвитку законодавства про професійний спорт, і зокрема – про договірні правовідносини і між суб'єктами професійного спорту. Згідно законодавства спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів. Враховуючи специфіку діяльності спортсмена, зазвичай у контракті прописують такі ключові моменти: здоровий спосіб життя спортсмена, тренування та його підготовка до змагань; участь у відповідних змаганнях, їх результативність; оплата праці, винагороди, премії; обов'язки сторін (клубу та спортсмена); відповідальність за порушення умов контракту та особливості вирішення спорів. Професійний контракт спортсмена, у порівнянні зі звичайним трудовим договором, має багато особливостей, пов'язаних із сферою його застосуванням спортом.

Встановлені мінімальні (у футболі – 6 місяців, у баскетболі – 60 днів) та максимальні (у футболі – 5 років, у баскетболі – 4 роки) строки дії контракту.

Сторони можуть встановлювати особливі обов'язки для сторін договору, такі як заборона вступати в переговори з іншим клубом щодо свого працевлаштування без офіційної згоди роботодавця; заборона самолікування; обов'язок брати участь в громадських заходах, які проходять під егідою клубу; участь в рекламних заходах лише з дозволу керівництва клубу тощо.

Особливий вид робочого часу спортсмена, що включає тренування та участь в змаганнях. Тренування спортсмена складаються зі щоденних практичних та теоретичних занять. Крім цього спортсмен проходить регулярні медичні огляди, приймає участь в передсезонних зборах, виконує інші обов'язки пов'язані з підготовкою до змагань. Безпосередня участь спортсмена в змаганнях – це включення спортсмена в заявку на конкретні змагання (наприклад, Чемпіонат України з футболу, хокею, гандболу; міжнародні змагання та ін.); включення спортсмена в заявку на конкретний матч; участь в змаганнях (матчі) та після змагальні процедури (спілкування з журналістами, аналізи на допінг та ін.). Крім цього, робочий час спортсмена регулярно припадає на вихідні та святкові дні, що прямо заборонено трудовим законодавством України, а також на нічні години (з 22 до 6), адже багато міжнародних змагань з футболу та інших видів спорту розпочинаються близько 22 години вечора. Робочий час спортсмена не може бути конкретно встановленим в контракті, оскільки інтенсивність тренувань та кількість змагань змінюється в залежності від календаря змагань та інших обставин, а тому і кількість робочих годин спортсмена коливається в більшу і меншу сторони протягом строку дії контракту.

Спори, пов'язані зі спортивними контрактами, можуть розглядатися в позасудовому порядку. Наявність таких умов в контракті – результат світової та європейської практики вирішення спортивних спорів, які розглядаються

спеціальними судовими інстанціями (спортивний арбітраж). Визначною особливістю професійних спортивних контрактів є вік спортсменів, що укладають контракти. Якщо у випадках звичайних цивільно-правових та трудових договорів участь неповнолітніх у якості сторони договору є виключенням із правила, а роботодавці зазвичай намагаються укласти договір з повнолітнім співробітником, то в сфері спорту ситуація протилежна. Неповнолітні спортсмени є найціннішим перспективним активом для спортивних клубів, адже при незначних стартових фінансових витратах вони здатні ефективно прогресувати в спортивному плані та значно збільшувати фінансову цінність своєї спортивної діяльності, підвищувати свій трансферний потенціал. Неповнолітньою визнається особа, яка не досягла вісімнадцяти років, і в силу свого віку не здатна здійснювати свої права і обов'язки в повному обсязі. За загальним правилом особи отримують повну цивільну дієздатність з 18 років, а отже саме з цього віку мають право укласти цивільно-правові договори.

Однак, згідно ст. 32. ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами. Неповнолітні особи у віці від 14 до 18 років можуть укласти цивільно-правові договори (крім вказаних в ст. 32 ЦК України) лише за згоди батьків, опікунів або усиновлювачів. У трудовому законодавстві визначено, що трудовий договір з неповнолітніми може укладатися по досягненню ними 16 років. Особи молодше 16 років можуть укласти трудовий договір за згодою одного з батьків або особи, яка їх заміняє: усиновителів, піклувальників. Законом не встановлено нижню граничну межу віку спортсмена, з яким може бути укладено професійний спортивний контракт. Обмеження щодо віку неповнолітнього працівника встановлені в міжнародних документах. Наприклад, відповідно до Конвенції МОП № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» національним законодавством або правилами може допускатися прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від тринадцяти до п'ятнадцяти років для легкої роботи, яка: по-перше, не здається шкідливою для їхнього здоров'я або розвитку; і, по-друге, не завдає шкоди навчальному процесу. У ст. 7 Європейської соціальної хартії встановлено, що мінімальний вік прийому на роботу становить 15 років, за винятком випадків, коли діти зайняті на певного виду легких роботах, що не завдають шкоди їх здоров'ю, моральності або освіті.

Законодавство забороняє укладення трудового договору з неповнолітніми на роботу з важкими, шкідливими чи небезпечними умовами праці, а також на підземні роботи. Законодавством встановлені граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми, одночасно встановлені скорочені норми робочого часу неповнолітніх. Неповнолітнім забороняється працювати у нічний час, а також у вихідні та святкові дні. Однак, без перевищення зазначених норм фактично неможливо проводити спортивні змагання, навчально-тренувальні сесії в багатьох видах спорту. Тому законодавство допускає перевищення не повнолітнім спортсменом гранично допустимих норм навантажень при підйомі і переміщенні тягарів вручну, якщо це необхідно відповідно до плану підготовки спортсмена до спортивних змагань і такі навантаження не заборонені йому за станом здоров'я відповідно до медичного висновку, а також допускає направлення в службове відрядження, залучення до

понаднормової роботи, роботи в нічний час, у вихідні, святкові та неробочі дні спортсменів, які не досягли віку вісімнадцяти років.

В окремих видах спорту також встановлено спеціальні гарантії захищеності прав неповнолітніх спортсменів. Так, регуляторними положеннями Федерації футболу України запроваджено окремий вид контрактів, котрі захищають та сприяють розвитку юних футболістів. Такий тип контракту може бути заключений не більше ніж на 2 роки з гравцями від 14 до 18 років і тільки за згоди одного з батьків. Документ захищає обидві сторони – неповнолітнього гравця та інвестиції відповідного клубу. Ці контракти є однією з умов програми для розвитку неповнолітніх гравців і надають можливість клубам підписати контракт із неповнолітніми випускниками шкіл. У свою чергу гравцю документ надає можливість брати участь у різноманітних матчах свого клубу та розпочинати футбольну кар'єру.

На особливу необхідність правового захисту неповнолітніх футболістів ФІФА звернула увагу ще в 2009 році, зобов'язавши клуби гарантувати гравцеві вищу, шкільну або професійну освіту, крім його футбольної підготовки, що дозволить неповнолітньому футболістові, якщо він залишить професійний спорт, зайнятися іншою, не пов'язаною з футболом, кар'єрою, а також зробити все необхідне для забезпечення оптимального рівня життя та/або місця проживання та інше.

Особливістю договорів в сфері професійного спорту є їх індивідуальний характер. Особливості виду спорту, типу спортивного змагання (чемпіонат, кубок, Олімпійські ігри), індивідуальні особливості самого спортсмена (вік, досвід, репутація, соціальна активність, участь в рекламних, благодійних заходах), політика клубу чи федерації (наприклад, футбольний клуб Атлетік з Більбао укладає контракти лише з футболістами з баскським походженням) можуть визначати ключові умови цивільно-правових договорів. Участь у спортивних заходах, тренувальний процес чи процес реабілітації після травм можуть впливати на особисте або сімейне життя спортсмена. Особливості спортивної діяльності нерідко призводять до свідомого обмеження особистих немайнових прав спортсмена в договірному порядку. Однак, згідно чинного законодавства забороняються будь-які обмеження особистих немайнових прав фізичних осіб, крім тих, які прямо передбачені ЦК України та іншими законами. Саме тому незаконним є обмеження в договірному порядку права спортсмена на індивідуалізацію особистості, на таємницю особистого життя (особиста та сімейна таємниця, не втручання у приватне життя), на охорону здоров'я (нерідко спортсмени вимушені виступати під дією знеболюючих через травми), всього комплексу сімейних прав (права на материнство/батьківство, виховання дітей) тощо.

2. Контракти спортсменів

Законодавство надає пріоритет нормам трудового права для регулювання відносин між спортсменом та спортивним клубом чи федерацією. Разом з тим, у більшості випадків трудові контракти укладаються паралельно із цивільно-правовими договорами, з огляду на те, що професійні спортивні відносини – це в першу чергу товарно-грошові відносини. В індивідуальних видах професійного спорту (наприклад, тенісі, боксі, велоспорті тощо)

спортсмени-професіонали, з однієї сторони, і організатори професійних спортивних змагань, з іншої, регулюють свої відносини за допомогою цивільно-правових договорів (найчастіше, це договори про надання послуг або договори, коли спортсмен професіонал сам виступає у якості замовника (роботодавця), укладаючи договори з тренерами, менеджерами і т.д., яких він наймає для забезпечення тренувального процесу, проведення маркетингових досліджень ринку тощо). В ігрових видах спорту також можливе застосування і цивільно-правових договорів для регулювання відносин за участю професійних спортсменів. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» не визначає поняття «професійний спортивний контракт», але аналіз положень чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що професійний спортивний контракт (контракт про професійну спортивну діяльність) це висловлена в письмовій формі домовленість між особами, що працюють в сфері професійного спорту і керівником фізкультурно-спортивної організації, у тому числі професійного спортивного клубу, що укладена у відповідності до встановленого порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України з урахуванням вимог відповідних українських і міжнародних спортивних організацій. Контракт спортсмена – це письмова угода між спортивним клубом і спортсменом, якою регулюється залучення спортсмена до процесу підготовки та участі в спортивних змаганнях в складі відповідного клубу. Предметом спортивного контракту виступає спортивна діяльність спортсмена, тобто його підготовка до спортивних змагань з певного виду спорту та участь у них. З обов'язків, які у зв'язку з цим покладаються на спортсмена, виділяються наступні: підтримка себе у відповідній спортивній формі протягом усього спортивного сезону, ведення здорового способу життя (відмова від вживання алкоголю, наркотиків, тютюну), дотримання спортивного режиму та антидопінгових правил, здорове харчування; виконання вимог керівництва клубу та його тренерського складу, що стосуються професійного навчання спортсмена та його тренувань, присутність на всіх спортивних заходах, зборах, медичних оглядах, на які направляє клуб; ведення гідного публічного життя (поводити себе на змаганнях, тренуваннях і у вільний час гідно, утримуватися від дій та висловлювань, які можуть завдати шкоди репутації клубу, зокрема під час публічних виступів та виступів у засобах масової інформації); виключність відносин з клубом (участь у заходах лише від імені та з дозволу клубу, заборона грати за іншу команду, укладати договори з іншими клубами та спортивними організаціями на час дії договору). Клуб у свою чергу: забезпечує необхідні умови для тренувань (зал, спортивна форма та інвентар, медичні обстеження);– оплачує заробітну плату, винагороди, премії у порядку заохочення, покриває витрати на навчання, участь у зборах та змаганнях, медичні огляди (в тому числі проїзд, харчування); забезпечує страхування життя і здоров'я, медичне страхування; сприяє в отриманні спортсменом державних премій та нагород.

У спортивному контракті можуть закріплюватися окремі до даткові бонуси для спортсмена, такі як безкоштовне харчування, транспорт, житло, медичне обслуговування, кошти на адаптацію на новому місці. Отже, спортивний контракт виступає угодою, яка по своїй суті виходить за рамки трудових договорів і набуває характерних рис цивільно-правового договору. Перевагою цивільно-правового договору є й те, що він зберігає для сторін свободу вибору

форми, а в істотній мірі й змісту, встановлюючи гнучкий у застосуванні правовий зв'язок. Предметом договору у професійному спорті може бути спортивна майстерність як особливий об'єкт права власності. А право користування цим об'єктом буде передаватися власником іншим суб'єктам цивільно-правових відносин на умовах договору.

3. Страхування професійних спортсменів

Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону України «Про страхування» та ст. 43 Закону України «Про фізичну культуру та спорт» спортсмени вищої категорії підлягають обов'язковому страхуванню яке здійснюється згідно із Порядком та умовами обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій затверджених Постановою Кабінету міністрів України від 31 травня 1995 № 3781 (далі Порядок)¹. Спортсменами вищих категорій визнаються спортсмени, які мають найвищі досягнення на офіційних національних та міжнародних змаганнях і які включені згідно з спортивним рейтингом до складу збірних команд України (ст. 1 Закон України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні»²). Відповідно до Порядку, обов'язковому державному страхуванню підлягають спортсмени збірних команд України яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання штатних збірних команд України. Обов'язкове державне страхування спортсменів збірних команд України здійснюється на випадок: загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них; втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них. Згідно із ст. 3 Закону України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» держава забезпечує соціальний захист членів збірних команд України з олімпійських та паралімпійських видів спорту шляхом фінансування витрат на обов'язкове державне та медичне страхування спортсменів вищих категорій².

Страхування професійних спортсменів дає можливість отримання першої медичної допомоги у випадку настання травми, яку оплачує страхова компанія, та: оплату медичних заходів, включаючи діагностику, операцію, лікування в стаціонарі; оплату лікарських препаратів і необхідних засобів або пристосувань; – оплата реабілітаційного періоду. Відповідно до Порядку, страхувальником за договором обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій може виступати Міністерство молоді і спорту України, Міністерство оборони, МВС, Служба безпеки України. Страховиками виступають фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства» та вимог Закону України «Про страхування» та отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності на території України, Застрахованими є спортсмени збірних команд України, що готуються до участі у спортивних

¹ Порядок та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 № 378. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=378-95-%EF>

² Про підтримку олімпійського і параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14 вересня 2000 № 1954-III. *Відомості Верховної Ради*. 2000. № 43. Ст. 370.

змаганнях чи беруть участь в них. Страхувальники вносять страхові платежі до 25 числа кожного місяця у розмірі 5 відсотків фонду оплати праці, включаючи встановлені чинним законодавством доплати та надбавки застрахованим за минулий місяць.

Облік надходжень страхових платежів і виплат страхових сум із зазначеного виду страхування, повинен вестися окремо від надходжень і виплат за іншими видами страхування. Витрати страховика на здійснення страхування не повинні перевищувати 6 відсотків страхових платежів. Страхова сума дорівнює десятирічному утриманню спортсмена за його останньою посадою. Страховик здійснює виплату страхової суми у разі настання таких випадків (відповідно до п. 4 Порядку): а) загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них його спадкоємцям – у розмірі десятирічного грошового утримання застрахованого за останньою посадою, яку він займав; б) втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них, – у розмірі, який визначається з розрахунку середньої заробітної плати пропорційно терміну втрати працездатності, встановленого медичним закладом, за умови, що ушкодження здоров'я застрахованого віднесено до категорії тяжких травм згідно з медичною класифікацією травм, затвердженою МОЗ; в) установа застрахованому інвалідності в період чинності договору страхування, до якої призвів нещасний випадок, що стався під час підготовки до змагань або участі в них: I групи – 100 відсотків страхової суми; II групи – 80 відсотків страхової суми; III групи – 60 відсотків страхової суми. Строк чинності дії договору страхування може покривати події, що сталися: цілодобово в період дії договору (наприклад, протягом року); у період заняття спортом, тренувань, навчально-тренувальних зборів, змагань; у період проведення змагань.

Найбільш поширені варіанти страхування спортсменів від нещасних випадків припускають виплату страхового відшкодування, що компенсує збитки і втрату доходу в результаті травм і інших нещасних випадків, при цьому медичні витрати покриваються за окремою програмою страхування. Права та обов'язки за договором страхування передбачається ст. 988, 989 ЦК України, конкретним договором та правилам страхування страхової компанії. Підстави відмови від виплати страхової суми застрахованому передбачається ст. 991 ЦК України та конкретним договором страхування. Окрім Закону України «Про страхування» та Порядку, що містять вимогу укладення договору обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій, спеціальні правила проведення змагань окремих видів спорту передбачають в якості умови допуску для участі у змаганнях положення про наявність договору страхування. Такі положення передбачаються відповідно до Правил спортивних змагань з лижних гонок, Правил проведення змагань зі скелелазіння, Правил боксу Федерації боксу України, положенням клубу карате, тощо.

Професійний спорт є комерційним напрямом діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку (ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»).

Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-

професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій. Наразі, спортсмен як професія в законодавстві не прописано, а поняття «професійного спортсмену» законодавство України, не містить. Спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів.

Міністерство молоді і спорту України укладає трудовий договір (контракт) із спортсменами та фахівцями штатної команди національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту, а з видів спорту осіб з інвалідністю – Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю (ст. 37 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»). Органи державної влади сприяють розвитку матеріально-технічної бази національних спортивних федерацій осіб з інвалідністю або їх спілок, які є членами Міжнародного паролімпійського комітету, Міжнародного спортивного комітету глухих, можуть надавати їм фінансову та організаційну допомогу для досягнення мети їхньої діяльності та на виконання статутних завдань, пов'язаних з розвитком паролімпійського і дефлімпійського руху в Україні.

Визнання спортсменів представниками конкретної професії має значити включення їх до програми обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків і професійних захворювань та по ширення дії Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» про гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.